

* RECENZE *

Nová monografie o díle I. A. Gončarova

V Sankt-Peterburgu vyšla v roce 1997 v nakladatelství Puškinskij fond rozsáhlá monografie Jeleny Krasnoščokovové *Ivan Alexandrovič Gončarov. Mir tvorčestva*. Autorka, žijící už řadu let v USA, je dcera A. Krasnoščokova, předsedy vlády Dálněvýchodní republiky, která existovala v letech 1920-22 jako nárazníkový stát mezi ruskou federací a Japonskem. Krasnoščokov zahynul za stalinských represí ve třicátých letech, jeho manželka byla dlouhou dobu v lágru a dvě dcery měly stejný osud jako tisíce dětí „nepřátel lidu“. Snad mimořádně ztížená možnost vzdělání v raném mládí vedla talentovanou Jelenu k intenzivnímu studiu, takže už v šedesátých letech se setkáváme s jejím jménem v ruské kritice a při vydávání díla Vs. Ivanova, o němž napsala první velkou práci. Po mnohaletém úsilí o emigraci se dostala do USA a stala se profesorkou na univerzitě v Georgii.

Monografie o Gončarovovi je plodem dlouholetého studia ještě v Rusku a pak v USA a také v Japonsku. Už v roce 1969 vyšel v Moskvě *Oblomov* s předmluvou Krasnoščokovové, naznačující jiné než dobroljubovovské pojetí hlavních postav románu. Později to byly stati o ruském romantismu 20.-30. let 19. století ve vztahu s Gončarovem, o kritickém díle spisovatele a o vzájemném ovlivnění knih *Oblomov* a *Fregata „Pallada“* (v německém sborníku o Gončarovovi z r. 1994). Výsledná monografie čítá více než 440 stran textu, 40 stran poznámek a důkladný autorský rejstřík.

J. Krasnoščokovová detailně analyzuje všechna základní díla I. Gončarova – *Všední příběh*, *Oblomova*, *Fregatu „Pallada“* a *Strž* – chronologicky a v různých souvislostech společenských i literárních, směřuje však soustavně k pochopení superkoncepce celé spisovatelovy tvorby. Touto superkonceptí je problém uzrání nebo neuzrání člověka ve „škole života“ (myslí se celého života od dětství do stáří). Tato superkoncepce přichází do složité konfrontace s konkrétním záměrem jednotlivých děl, obohacená reagováním autora na současné společenské otázky a na vývoj literatury.

„Výchovný román“ – *Všední příběh* – napsaný ve čtyřicátých letech, konvenuje proto v osudu hlavního hrdiny s aktuální tehdy problematikou překonávání romantických iluzí a v úvahách Krasnoščokovové je spojován s dílem Marlinského nebo „románem školy V. Meistera“. Vstupuje však do nich i tradice osvícenství, dominanty kritiky Bělinského a Gercena, ba i návaznosti v díle L. N. Tolstého.

Jakkoli „nerománová“ *Fregata „Pallada“*, má též zcela jasný umělecký záměr v rámci gončarovské superkoncepce i přímou souvislost s *Všedním příběhem* i *Oblomovem*. Dominuje tu myšlenka o „dramatické antinomii dvou neoddělitelných součástí lidského života: praktické („prozaické“) a „ideální“ („romantické“). Autorka opět pojednává o tomto cestopisu v souvislostech s osvícenstvím, Karamzinem a dalšími momenty dobového cestopisného žánru. Zvláště ji zajímají kapitoly o Japonsku, jež mohla konfrontovat s výsledky svého studijního pobytu v této zemi. Neskrývá jistou dávku apriornosti, s jakou spisovatel jako Rus přistupoval k Asii (ale i k Angličanům v jiné kapitole), avšak zdůrazňuje Gončarovovo úsilí o začlenění svých poznatků do obecnějších tendencí vývoje civilizace. V tom je Gončarov nesporně výše než všichni další ruští cestovatelé.

Oblomova Krasnoščokovová nazará v mimořádně širokém kontextu ruské i světové literatury – od Gogola a Turgeněva po Rousseaua a sřetává své analýzy i závěry se známou koncepcí Dobroljubova ve stati *Co to je oblomovština?* Oblomova sleduje v celém jeho životě a nachází v něm stadium dětství, překonávané zralosti a návratu k dětství. Charakterizuje jej slovy V. Kantora, autora gončarovské monografie z roku 1994 (Krasnoščokovová to však takto vyslovila již dříve), jako „tragického hrdinu, zobrazeného ironicky, avšak s hořkou ironií nebo dokonce s láskou“. V pasivitě hrdiny autorka nevidí jen vrozenou lenost a příživnictví, založené v dětství, ale i apatii jako výsledek rozčarování moudrého a čestného člověka z nemožnosti opravdové užitečné činnosti i jako výsledek odporu vůči „štolcovštině“. Gončarov patosem svého hrdiny vyzývá Rusko k překonání „nezralosti“ a „infantilismu“, který podle Krasnoščokovové stále zůstává významným rysem ruské nacionální psychologie. V monografii se také mnoho uvažuje o charakteru a úloze ruské ženy, zde však autorka nepřesahuje známá schémata.

Analýzy pozdního románu *Strž* badatelka uvádí hloubkovou sondou do historie jeho vzniku – opět v souvislostech s dosavadní tvorbou I. Gončarova i s motivy světové literatury (*Pygmalion*). Věnuje se obzvlášť kompoziční stavbě díla, problému dvojníka, umění, vztahu realistické a romantické tradice.

Monografie J. Krasnoščokovové je jedinečná svou perfektní znalostí veškeré gončarovské literatury ruské i světové v 19. i 20. století (včetně „našeho“ Jevg. Ljackého), dobových soudů o tvorbě I. Gončarova i polemik s ní spjatých přímo či nepřímou a minuciózní analýzou spisovatelova textu i jeho variant. Právě tato univerzálnost přístupu k dílu ruského klasika vedla, aniž si to patrně autorka uvědomovala, k jakési instruktivnosti monografie: čtenáři tu dostávají výklad syžetu, kompozice i stylu každého spisovatelova díla téměř v ideální analytické i syntetické podobě.

Miroslav Zahrádka